

INTERNATIONALE OEKUMENISCHE BIBLIOGRAPHIE. IOB..., Matthias-Grünwald-Verlag, Mainz¹.

Międzynarodowa bibliografia ekumeniczna jest rocznikiem bibliograficznym, który ma służyć jako pomoc naukowa w pracy ekumenicznej, zarówno teologicznej, jak i duszpasterskiej. Jest zatem źródłem informacji dla wszystkich, którzy zajmują się teoretycznie i praktycznie ekumenizmem, śledzą ruchy ekumeniczne z uwagi na swe stanowisko, pracę lub swoje zainteresowania badawcze. Dokumentacja obejmuje międzynarodową literaturę ekumeniczną, znajdującą się w czasopismach, wydawnictwach seryjnych i publikacjach zwartych. Zamieszcza publikacje dotyczące teologii Kościołów i wyznań w najszerszym tego słowa ujęciu, a zawierające tematykę ekumeniczną. IOB jest rocznikiem naukowym. Jego naukowy charakter polega na krytycznym i selektywnym wyborze literatury, a z drugiej strony na uwzględnianiu wszystkich ważnych zdarzeń ekumenicznych w całokształcie życia Kościołów.

Opracowanie dokumentacji ekumenicznej natrafia na zasadniczą trudność, ponieważ inne bibliografie fachowe mają ściśle wyodrębniony przedmiot, np.: patrologia, dogmatyka, natomiast bibliografia ekumeniczna musi obejmować swoim zasięgiem całokształt prac teologicznych. Zespół opracowujący IOB wypracował następujące zasady, które decydują o włączeniu artykułu do bibliografii. Umieszcza się: 1. publikacje dotyczące bezpośrednio zdarzeń ekumenicznych w życiu Kościołów albo zajmujące się problemami ekumenicznymi lub kontrowersyjno-teologicznymi, 2. publikacje dotyczące działalności Kościołów lub ogólne problemy teologiczne, mające znaczenie dla zagadnień ekumenicznych. W publikacjach tego rodzaju autor pracy nie musiał uwypuklić ekumenicznego aspektu. Dla rozwoju ekumenizmu koniecznością jest poznanie innego wyznania i dlatego praca o charakterze ogólnym musi wejść w zakres literatury ekumenicznej.

Artykułom, szczególnie z czasopism, dodaje się krótkie streszczenie. Ma ono charakter informacyjny — zaznacza problem, argumenty, punkt widzenia i osiągnięte wyniki. Czytelnik bibliografii na podstawie tych krótkich informacji powinien wyrobić sobie ocenę, w jakim stopniu wymienione publikacje dadzą się wykorzystać dla jego praktycznej czy teologicznej pracy w dziedzinie ekumenicznej. Poza tym — dzięki bibliografii — mamy możliwość wyrobienia sobie poglądu na rozwój ruchu ekumenicznego.

Jeśli chodzi o zakres IOB zamieszcza przede wszystkim publikacje ekumeniczne o wielkim znaczeniu w teologii. Uwzględnia się nie tylko wielkie wyznania: katolickie, protestanckie i prawosławne, lecz również inne Kościoły chrześcijańskie i niechrześcijańskie oraz związki religijne. Umieszcza się literaturę charakteryzującą stosunek Kościołów do religii niechrześcijańskich i odwrotnie oraz literaturę, która omawia stosunek Kościołów do filozofii, do nauk przyrodniczych, humanistycznych, do kultury i problemów społecznych.

Zamieszczony materiał bibliograficzny zapoznaje czytelnika jedynie z międzynarodową literaturą ekumeniczną dziś już trudną do przejrzenia z powodu rozmiaru materiałów. Zapoznaje czytelnika z ważnymi zdarzeniami ekumenicznymi i teologicznymi. Literatura ukazuje stanowisko i zapatrywania poszczególnych Kościołów wobec ruchu ekumenicznego. Zachęca też do rozmów ekumenicznych. Informacje o literaturze zamieszczone są w czterech językach: niemieckim, angielskim, francuskim i hiszpańskim.

Sześć tomów wydanych w latach 1967—1973 obejmuje literaturę za okres 1962—1967 i posiada następujący układ. Na początku każdego tomu zamieszczono listę współpracowników. Przy nazwisku podano ośrodek, z którym związany jest badacz i wyznanie, jakie reprezentuje. Dalej następuje podział ma-

¹ Bd 1/2 — 1962/63 (wyd. 1967) ss. XXVII, 400. Bd 6 — 1967 (wyd. 1973) ss. 759.

teriału, zamieszczony w czterech językach. W przedmowie podano cel, metodę, zakres i materiał uwzględniony w międzynarodowej bibliografii ekumenicznej. Spis sigłów czasopism wymienia w tomie pierwszym 159 tytuły, a w szóstym 536. Czasopisma te są systematycznie wykorzystywane. Z polskich czasopism IOB uwzględnia: „Ateneum Kapłańskie”, „Cerkowny Westnik”, „Collectanea Theologica”, „Homo Dei”, „Pielgrzym Polski”, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, „Więź”, „Znak” i „Życie i myśl”. Ponieważ w Polsce ukazują się aktualnie 92 czasopisma wyznaniowe², uwzględnienie tylko 9 tytułów jest zbyt wielkim uproszczeniem i na arenie międzynarodowej zmniejsza nasz wkład w dzieło ekumenizmu. Największym mankamentem jest to, że pominięto czasopisma naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Akademii Teologii Katolickiej i Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, publikujące na swych łamach wiele wartościowych pozycji ekumenicznych. Każdy tom zamyka indeks autorów, osobny indeks autorów recenzji, indeks woluminów czasopism, które zostały wykorzystane oraz bardzo szczegółowy indeks haseł — ogromnie przydatny (np. pod hasłem „Eucharystia” zgromadzono wszystkie pozycje odnoszące się do zagadnień ogólnych o Eucharystii, do Eucharystii w starożytnym Kościele, Eucharystii w Kościele anglikańskim, literańskim, ortodoksyjnym — bizantyńskim, kalwińskim i rzymskokatolickim).

Bibliografia dzieli się na dwie zasadnicze części — część I: Kościoł i część II: Zagadnienia teologiczne (Pytania teologiczne). W części pierwszej materiał został rozplanowany w następującym schemacie: 1. Idea jedności, 2. Ekumeniczne dążności w Kościołach, a. zagadnienia ogólne, światowe konferencje ekumeniczne, b. studia ekumeniczne, c. działalność ekumeniczna, międzykościelna, międzynarodowa, d. misje i ewangelizacja, 3. Kościoł. Współpraca między Kościołami, a. Kościoł — świat — zagadnienia ogólne, b. współpraca Kościołów w poszczególnych krajach: Europa, Ameryka, Azja, Afryka, Australia i Oceania, 4. Kościoł katolicki, a. dokumenty soborowe, teksty, interpretacja, b. inne dokumenty urzędów papieskich, a. ogólne, b. oficjalne dokumenty Kościołów w poszczególnych krajach: Europa, Ameryka, Azja, Afryka, 5. Kościoły prawosławne, a. świat, b. w poszczególnych krajach: Europa, Ameryka, Azja, Afryka, 6. Starożytny Kościoł na Wschodzie, a. zagadnienia ogólne, b. Nestoriański Kościoł, c. Przedchalcedoński Kościoł, 7. Kościoły reformacyjne, a. zagadnienia ogólne, b. świat, Europa, Ameryka, Afryka, c. Kościoł luterkański, świat, Europa, Ameryka, Afryka, d. prezbiteriański Kościoł, świat, Europa, Ameryka, Azja, Afryka, 8. Anglikańskie wspólnoty. Starokatolicyzm, a. świat, b. w poszczególnych krajach, Europa, Ameryka, Azja, 9. Inne Kościoły. Wspólnoty i inne ruchy religijne, a. Kościoły kongregacyjne, b. Kościoły baptyściczne, c. Kościoły metodystyczne, d. pozostałe inne Kościoły — wspólnoty i związki, 10. Zjednoczenie Kościołów, 11. Kościoł i historia teologii, a. zagadnienia ogólne, b. teologia do 500 r., c. historia teologii od 500 do 1100 r., d. od 1100 do 1500 r., e. od 1500 do 1900 r., 12. Kościoł i religijne ideologie, a. zagadnienia ogólne, b. judaizm, c. islam, d. buddyzm, e. hinduizm, f. inne systemy religijne, g. różne ideologie: ateizm, komunizm, marksizm, modernizm, socjalizm.

Podany układ systematyczny części pierwszej bibliografii wskazuje na szeroki wachlarz zagadnień ekumenicznych. Włączono tu literaturę posiadającą ogólny lub bardzo szczegółowy aspekt ekumeniczny poszczególnych społeczności kościelnych, w szczególności teologii Kościołów i wspólnot religijnych. Dlatego podział na grupy systemowe opiera się w pierwszej części na grupach Kościołów, albo na ich wzajemnych stosunkach, jak również na wspólnie postawionych im tematach teologicznych, do których odnoszą się rozmowy międzykościelne. Ponieważ przy układaniu systematyki podziału materiału komi-

² R. Nir, *Bibliografia wyznaniowych czasopism i biuletynów wewnętrznych w Polsce*, *Chrześcijanin w Świecie* nr 13: 1971 s. 85—93, tablica.

tet redakcyjny musiał uwzględnić życzenia Kościołów, dlatego zastosowano możliwie szeroki schemat ramowy. Nie chodziło więc o ocenę materiału przy pomocy schematu, lecz o stworzenie „forum” dla różnych głosów. Choć schemat jest kontrowersyjny to jednak ekumeniczny i dialogowy.

Klasyfikacja materiału odbywa się odpowiednio do schematu, według tematycznych i chronologicznych kryteriów, nie według wyznania autora. W wypadkach wątpliwych nie ma odsyłaczy porządkowych, a jeśli artykuł należy do kilku dziedzin, umieszcza się go tylko raz. Ogólnie biorąc publikacje zostały zaszeregowane do tego działu, do którego odnosi się główna część rozważań, natomiast artykuły o różnorodnej problematyce włączone zostały do ogólnej grupy, np: „Kościoły”. Uwzględnione zostały prace omawiające stosunek chrześcijańskich Kościołów do różnych religii. Bibliografia objęła swym zasięgiem literaturę innych ideologii, nawet diametralnie różniących się od ideologii chrześcijańskich, gdyż potrzebą chwili i współczesnych czasów jest prowadzenie dialogu z osobami reprezentującymi różne kierunki myśli ludzkiej.

Część druga międzynarodowej bibliografii teologicznej IOB nosi tytuł „Pytania teologiczne, Zagadnienia teologiczne” i uwzględnia następującą tematykę: 1. Teologia — zagadnienia ogólne, 2. Bóg — Duch Święty, 3. Chrystus, 4. Człowiek i stworzenie, 5. Grzech. Łaska i Odkupienie, 6. Historia i wypełnienie, 7. Pismo Święte, a. problematyka ogólna, natchnienie i kanon, b. egzegza, hermeneutyka, teologia biblijna, c. objawienie się Słowa w Bogu, proklamacja i tradycja, 8. Wiara, a. wyznanie i dogmat, wolność religii, b. teologia, filozofia, nauka, kultura, 9. Kościół, a. zagadnienia ogólne, b. jedność, świętość, powszechność, apostołskość Kościoła, c. struktura, instytucjonalizm, świeccy i ministrowie, 10. Sakramenty i liturgia. Świętość. Ascetyka, mistyka, duchowość, 11. Zagadnienia pastoralne. Kaznodziejstwo i katecheza, 12. Misje. Ewangelizacja. Diaspora, 13. Moralność chrześcijańska. Chrześcijaństwo w świecie. W dodatku znajdujemy zestaw encyklopedii, słowników, wydawnictw pamiątkowych i ogólnych bibliografii.

Jak wynika z przytoczonego schematu części drugiej, włączona tu została literatura mająca pierwszorzędne znaczenie a mianowicie pozycje odnoszące się do zagadnień doktrynalnych, najbardziej istotnych dla każdego wyznania. Część druga zamieszcza pełny zestaw światowej literatury do poszczególnych zagadnień doktrynalnych odnoszących się do dogmatów, Pisma Świętego, Kościoła, sakramentów, liturgii, duszpasterstwa, nauczania, kaznodziejstwa, misji i etyki. Zagadnienia teologiczne mają znaczenie nie tylko dla badań ściśle teologicznych, lecz często są punktem wyjścia dla innych zasadniczych postaw danego wyznania. Wszelkie prace biblijno-teologiczne, jeśli są ściśle związane z tekstem biblijnym, bez względu na interpretację, zamieszczone są w dziale „teologii biblijnej”. Rozdział 10 o sakramentach został ujęty w taki sposób, że mieści się tam literatura z sakramentologii mimo najróżniejszych zapatrywań na temat liczby, istoty, ustanowienia, czy działania sakramentów. Tematyka ascezy, mistyki i duchowości ujęta jest w najszerszym aspekcie i dlatego znajdujemy tu „duchowość” buddyjską, indyjską, mahometańską, prawosławną, petystyczną ariańską, starokatolicką itd. Rozdział o działalności misyjnej obejmuje również kwestie nawrócenia, prozelityzmu i różnych metod działalności misyjnej. Różne systemy etyczne, wszelkiego rodzaju poglądy na moralność u wszystkich wyznań porusza literatura zgromadzona w rozdziale 13.

Porządek tytułów wewnątrz rozdziałów nie mógł być ułożony rzeczowo-systematycznie, lecz alfabetyczno-formalnie. Ułatwia to samodzielne, szybkie odnalezienie publikacji. Zapis poszczególnej pozycji odznacza się wielką sumiennością. Podane jest pełne brzmienie nazwiska i imienia autora, po dwukropkach następuje tytuł pracy w języku oryginalnym, jeśli jest on inny niż cztery wymienione wyżej, w nawiasie następuje tłumaczenie tytułu najczęściej na język

niemiecki, tytuł czasopisma, zwykle skrót, kolejny tom, rok wydania, numer i strony. Krótkie streszczenie treści opracowania czy artykułu wprowadza w poruszaną problematykę. Wszystkie elementy bibliograficzne wprowadzone są z całą konsekwencją.

W bibliografii warto zwrócić szczególną uwagę na wykaz bibliografii, jest to jeszcze jeden bardzo pożyteczny walor. IOB zestawia wszystkie bibliografie aktualnie się ukazujące czy to jako druki samoistne, czy jako dodatki do czasopism. Najpierw podane są bibliografie teologiczne ogólne, obejmujące wszystkie dyscypliny teologiczne³, potem wykaz bibliografii piśmiennictwa ekumenicznego⁴, osobno zestawiono bibliografie literatury o Soborze Watykańskim II⁵, historii Kościoła na Wschodzie⁶, historii teologii⁷, islamu⁸, biblistyki⁹, teologii fundamentalnej¹⁰, ekslezjologii¹¹, sakramentologii i liturgii¹², misjologii¹³ i teologii moralnej¹⁴ oraz pastoralnej¹⁵.

Sześć wydanych tomów IOB rejestruje 26 294 pozycji. Tom pierwszy za lata 1962/63 omawiał 3450 jednostek bibliograficznych, natomiast ostatni tom, za 1967 rok — 6618. Uwidacznia to szybki wzrost liczby literatury z zakresu szeroko pojętego ekumenizmu. Należy tu odnotować wkład polskiej literatury teologicznej w rozwój ekumenizmu; z każdym rokiem wzrasta liczba artykułów i różnorodność podejmowanej tematyki. Kościół katolicki w Polsce, jak również

³ J. M. Dalmau, *Orientaciones bibliograficas*. Unidad Cristiana — Oriente Cristiano, Madrid, 17: 1967 nr 9/10 s. 135—141; F. Rennhofer, *Bücherkunde des katholischen Lebens. Bibliographisches Lexikon der religiösen Literatur der Gegenwart*. 1. Nachtrag (1960—1965). Wien 1967 s. XI, 243.

⁴ E. Montfoort, *Oecumenische literatuur*, Christelijk Oosten, Nijmegen, 19: 1966/67 s. 73—90; *L'Oecumenisme: Bibliographie*. Centre National de Bibliographie Bruxelles 1967 s. 16; C. Garcia Cortes, *Orientación bibliográfica sobre Ecumenismo: Elementos de bibliografía sobre libertad religiosa*, Diálogo Ecueménico, Salamanca 2: 1967 s. 35—50, 157—166, 271—282; I. Perez del Viso, *Ecumenismo: A proposito de recientes publicaciones*, Stromata 23: 1967 s. 329—364; R. Rouquette, *Le Dialogue oecuménique, notes de lectures*, Etudes 1967 s. 399—417.

⁵ A. E. Buchrucker, *Bericht über Konzilsliteratur Lutherischer Rundblick*, Uelzen 15: 1967 s. 242—246; J. C. Dyck, *The Literature of Vatican Council II. A Bibliographical Commentary*, Anglican Theological Review. Evanston 49: 1967 s. 263—280.

⁶ A. H. Santos, *Iglesias de Oriente. II: Repertorio Bibliográfico*, Santander 1963 s. 742; A. Arvanitis, *Bibliography of the Lesser Eastern Churches*, Athenai 1967 s. 84.

⁷ M. Tetz, *Altchristliche Literaturgeschichte — Patrologie*, Theologische Rundschau, 32: 1967 s. 1—42; P. Brown, *Augustine of Hippo: a Bibliography*, London 1967 s. III, 463.

⁸ Secretariat for Literature on the Christian — Muslim Encounter. *Notes on Some Books and Documents Received by the Secretariat*, Lucknow/India 1967 s. 26.

⁹ *A Decade of Bible Bibliography. The Book Lists of the Society for Old Testament Study 1957—1966*, Oxford 1967 s. IX, 706; E. Malatesta, *St. John's Gospel 1920—1965. A cumulative and Classified Bibliography of Books and Periodical Literature on The Fourth Gospel*, Roma 1967 s. XXVIII, 205.

¹⁰ K. D. Smith, *Religions, Mythologies, Folklores. An Annotated Bibliography*, New York 1962 s. 573; G. W. Dollar, *A Bibliography of American Fundamentalism*, Bibliotheca Sacra 119: 1962 s. 20—127.

¹¹ K. G. Steck, *Neuere Literatur zur römisch-katholischen Ekklesiologie*, Theologische Rundschau 32: 1967 s. 273—321.

¹² J. M. Sauget, *Bibliographie des Liturgies Orientales 1900—1960*, Roma 1962 s. 143.

¹³ *Bibliografia Missionaria*, Roma, ukazał się już 35 tom.

¹⁴ F. Böckle, *Literatur zu Ebefragen*, Diakonia 2: 1967 nr 3 s. 187—192; H. Carrier, E. Pin, *Sociologie du Christianisme: Bibliographie Internationale*. Roma 1964 s. 341.

¹⁵ A. H. Becker, L. E. Elhard, *A Survey of Current Literature in Pastoral Care*, Lutheran Quarterly 19: 1967 nr 2 s. 163—171; M. A. Carey, *A Bibliography for Christian Formation in the Family*, New York 1964 s. 175.

inne Kościoły chrześcijańskie i związki religijne, na łamach swych czasopism podejmują dialog doktrynalny, społeczny i kulturalny. Wydawany jest specjalny miesięcznik „Biuletyn ekumeniczny” a „Collectanea Theologica” wyodrębniła specjalny dział ekumeniczny. W Polsce na uwagę zasługuje działalność Polskiej Rady Ekumenicznej zrzeszającej w ekumenicznym dialogu 9 Kościołów chrześcijańskich. Fenomenem ekumenicznym, jedynym w Europie, jest istnienie Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, kształcącej w swych murach prawosławnych, protestantów i starokatolików.

Międzynarodowa bibliografia ekumeniczna jest „znakiem czasów” — Kościołów chrześcijańskich we współczesnym świecie, jest dialogiem i zaproszeniem, aby wszyscy byli jedno. Nieodzowna jest ona w pracy teoretycznej i praktycznej, konieczna dla teologów i duszpasterzy.

Ks. Roman Nir